

פרק ט"ו

יחידה 29: מלחמת שאול בעמלק וחסא שאול (א' - ט')

49 ספר שמואל א' | פרק ט"ו

א שמוע י"ח, ח' יבא עמלק וילחם עמו (שמואל א' כ"ד: כ"ד)

ב שמוע י"ח, כ"א ויחיה חתוה מכל העם אשר ילך יראי אלקים אנשי שווא בצע ויחיה עלתם פיר אלפים פיר מאת פיר תמשים ופיר עשרת. (שמואל א' כ"ד: כ"ד)

ג במדבר י"י, כ"ט: ויאמר משה לרובב בן רישאל המדיני חתן משה נטעים אנוהו אל הקום אשר יאמר י"א ויאמר י"א חתוה אמנו כי עלתו חתוה במדבר ויחיה לו לעלים. (שמואל א' כ"ד: כ"ד)

ד במדבר י"ד, מ"ד: ויעליו לעלות אל ראש הר ויארין בירידה וימשה לראש מקרב הפתחה וידד העמלקי ויבגשו ויחבוו ביהוה ויחבוו ויחבוו ויחבוו עד ויחבוו. (שמואל א' כ"ד: כ"ד)

שאלת הנגמה: לעתים אנשים אינם מבציעים את שילוחתם. על אי שהם יודעים שמישימתם חשובה, מה יכול לסייע להם לעשות את שילוחתם למרות זאת?

5. על מי חמל (חס) שאול?

48 ספר שמואל א' | פרק ט"ו

פרק ט"ו

סוף ימי השופטים	המלכות שאול והלחמה	המלכות שאול	המלכות שאול והלחמה	המלכות שאול
א-ה	א-ה	א-ה	א-ה	א-ה

יחידה 29 - מלחמת שאול בעמלק וחסא שאול (א' - ט')

- מדוע הזכיר שמואל לשאול שהוא נשלח למשוח אותו, ושעתה ישמע לקולו?
- מה הציווי שנצטווה שאול במלחמה בעמלק?
- לקראת המלחמה בעמלק פקד שאול את העם. כמה היה מניינם?
- לפיכך פסוקים שלמדנו בעבר, המתארים את היחס של עמלק לעם ישראל ואת היחס של יתרו ובניו (הקיני) לישראל. כתבו במילים שלכם מתחת לכל עם מה עשה לעם ישראל.

הקיני (יתרו ובניו)	עמלק

פסוקים: (פסוק ב' - זכריה) "וזה חמל עליך" (פסוק ג') לא תרחם על הרשע שילו, אלא תאבד אותו.

הספד: (פסוק ד') לרון הרות, אפסם באבונות כיון פסונם.

הספד: (פסוק ה') ספר אותם במקום ששמו טלית.

הספד: (פסוק ו') שם פירושם: 1. שם לבקר, 2. שפנים, הבריאות.

הספד: (פסוק ז') משובחים שבכשבים, וזה המלאכה נבונה תפסי' (פסוק ט') כל המקנה טהור נבונה (פסוק י') ואין בו אכילים חוקים.

הקדמה

כהמשך לפרק י"ד המספר על מלחמותיו של שאול באויבי ישראל, פרקנו מספר על מלחמה בין ישראל לעמלק. אולם מלחמה זו אינה ככל המלחמות שהיו עד כה ושיהיו בהמשך. על מנת להבין את עומק המאבק בין ישראל לעמלק, עלינו לחזור ליציאת מצרים.

עמלק - עמלק בנוי משבטים נודדים כאשר עיקר מקום נדודיהם היה במדבר סיני, בפארן ובנגב המערבי. לעיתים הם עברו למדבר הגובל עם מואב ועמון. לאחר שעם ישראל יצא ממצרים ומיד לאחר קריעת ים סוף, עוד לפני שהעם הצליח להתאחד, בא עמלק ותקף את ישראל ללא כל סיבה. עמלק מייצג את שורש הרע בעולם, את השנאה העמוקה לישראל ולרעיון האלוקי של תיקון העולם בחסד ואמת. ממילא מלחמה זו אינה רק בין ישראל לעמלק אלא בין עמלק לקב"ה (דברים כ"ה, י"ד - י"ט), וכפי שאמרו חכמינו⁵⁶ שאין כסאו של הקב"ה שלם עד שימחה שמו של עמלק. אם כן, מבינים אנו עד כמה חשובה המלחמה בעמלק באופן מלא ללא השארת שריד ופליט.

מצוות מחייבת עמלק כתובה כאן, כיוון שמצווה זו יכולה להתקיים רק לאחר שנכנסו לארץ ישראל והמליכו עליהם מלך.

עיסוק בתכנים המרכזיים

נקודות לדיון

- א. מדוע כה חשוב לשאול להציל את שבט הקיני היושב בתוך עמלק?
- ב. מדוע שאול מותיר את אגג בחיים?

אפשרויות למענה ולדיון

ה' מצווה את שאול להכות את עמלק, לשרוף את כל רכושו ולא לקחת שום שבי ושלל.⁵⁷ לפני תחילת המלחמה אנו פוגשים את הקיני. הקיני הוא שבט שמקורו במדיין, והוא ליווה את ישראל במסעו במדבר עם יציאתו ממצרים. המנהיג של שבט זה היה יתרו חותן משה. הקיני התנחל בקרב ישראל וחי בשלום עם ישראל. חלק ממנו ישב בקרבתם של העמלקים, ועלול היה להיפגע במהלך המלחמה בין ישראל לעמלק. לכן שאול מייעץ לו לסור מאזור הקרבות למקום בטוח.

ייתכן שפסוקים אלו בתוך הפרשייה של מלחמה בעמלק, באים ללמדנו שאין מטרתו של עם ישראל להכרית את כל הגויים, כמו שמצווים על הכרתת עמלק, אלא יש להתייחס אליהם בכבוד ואף להשפיע עליהם שפע ברכה והצלה כמו שנוהג שאול בשבט הקיני.

שאול מזדרז לקיים את דבר ה', ומדרים עד האזור בו נמצא עמלק כדי לערוך עמו מלחמה. המלחמה מתפרסת על שטח עצום מגבולה הדרומי של ארץ ישראל ועד ארץ מצרים.

עד כאן נראה שדברים מתנהלים כמתוכנן, אך מכאן ואילך השתבשו התכניות. שאול והעם חומלים על אגג מלך עמלק ועל כמה בעלי חיים משובחים.

מדוע שאול מותיר את אגג בחיים? ייתכן ששאול רצה להשפילו בכך שהוא מותירו בחיים אך ללא תפקיד ומשמעות.

המסרים העולים מן היחידה

1. **אסור לרחם על אכזרים** - שאול והעם מרחמים על אגג שהיה מלך אכזר ורשע.
2. **הכרת הטוב** - שאול זוכר את החסד שעשה יתרו עם ישראל בזמן הליכתם במדבר, ולכן הוא מציל את הקיני מפגיעה בזמן המלחמה בעמלק.
3. **זריזות** - מיד לאחר הציווי על המלחמה, שאול מזדרז לגייס את העם ולצאת למלחמה.

הצעות להמחשה ולהרחבה

ניתן לקרוא לפני התלמידים את הפסוקים העוסקים במלחמה בעמלק בספר שמות י"ז, ח' - ט"ז, ובספר דברים כ"ה, י"ז - י"ט.

57 בדומה למלחמת ישראל ביריחו עם הכניסה לארץ, מלחמה שלקחת השלל נאסרה בה כדי לבטא מלחמה רוחנית, מלחמת קודש, שאין בה מקום לרווח כלכלי.

יחידה 30: תוכחת שמואל ודברי ה' לשאול (י' - כ"ד)

50 ספר שמואל א' | פרק ט"ו

יחידה 30 - תוכחת שמואל ודברי ה' לשאול (י'-כ"ד)

6. מדוע ניחם ה' על כך שהמליך את שאול?

7. כתבו את המילים המעידות על זריזותו של שמואל, כמענה אבות ישראל.

שאלת העמקה:

א. ספר כמה פעמים מופיעות מילים מהשורש ש.מ.ע בפסוקים י"ד-כ"ד.
 ב. מדוע לדעתכם מילה זו חוזרת פעמים כה רבות? מה בא הדבר ללמדנו?
 8. השלימו בלשונכם את הדו-שיח בין שמואל לשאול:

שאל קיימתו את דברי ה' (פסוק י"ג)

שמואל (פסוק י"ד)

שאל (פסוק ט"ז)

שמואל אומר לך את מה שאמר לי ה' הלילה לאמר אליך: (פסוקים ט"ז-ט"ט)

שאל אבל שמעתי בקול ה' (פסוקים כ"א-כ"ב)

שמואל (פסוקים כ"ב-כ"ג)

שאל חטאתי, אבל (פסוקים כ"ד-כ"ה)

משיב לי יי' (פסוק י"ג): קשה לעצמו עמור או אכן שפיעים במקום מסוים, לומר יחידות על עמלך.

יחיד' (פסוק ט"ז): המטק, הפסק לומר, ען, לי ושת ואני קי.

יחידת קטם מ"ד: (פסוק כ"ג): החטאת של הקטם הוא המרד בקב"ה.

זאן חטיפים הפע"ל: (פסוק כ"ג): החטאת בנדישו הרעים ספיד (מתעקש) באילו לא חטא.

הקדמה

מלך כמנהיג - אחת הדרישות החשובות ביותר ממלך היא היכולת להנהיג את העם. למלך אסור להיגרר אחרי רצונות העם. אף על פי שהמלך חייב להיות קשוב להלכי הרוח של העם, הוא חייב להוביל את העם ולא להימשך אחריו.

על המנהיג להוות דוגמה אישית ביכולת לאזן בין רגש לשכל, כלומר ביכולת לשקול בצורה נכונה שיקולים שכלתניים אל מול שיקולים רגשיים בעת קבלת החלטות. אם האיזון מופר, יורדת היכולת לקבל החלטות נכונות ושקולות.

עיסוק בתכנים המרכזיים

נקודות לדיון

- א. מתוך עיון בפסוקים, חשבו מה הם טענותיו של שמואל כלפי שאול?
- ב. כמה פעמים במהלך הפרק כתוב השורש שמ"ע? מה לדעתכם משמעות הדבר?
- ג. כבר בפרק י"ג הודיע שמואל שמלכות שאול לא תקום. מדוע רק עתה שאל מנסה לערער ולשנות את ההודעה שמלכותו לא תתקיים?

אפשרויות למענה ולדיון

אי שמיעה לדברי ה', חרצה את גורלה של מלכות שאול. הפסוקים מתארים את גודל צערו של שמואל על מה שאירע לשאול. שמואל משכים בבוקר כדי לבשר לו את דבר ה' על הדחתו מכס מלכות ישראל, והוא מוכיח את שאול לאורך כל השיחה ביניהם. הוכחה זו באה מאהבה לשאול, אך אהבה זו אינה סותרת את אמירת האמת לפני שאול.

טענתו המרכזית של שאול הייתה שהוא אישית שמע בקול ה' והקים את דברו, אך העם הוא שחמל על אגג ועל הצאן ולו לא נותרה ברירה אלא לשמוע בקול העם. שאול מאשים את העם.

שמואל אינו מקבל את טענותיו של שאול:

1. הציווי הוא לשמוע בקול ה' ולא בקול העם. מלכות ישראל אינה ככל הגויים ולכן מלך ישראל חייב ללכת בדרכי ה' ולשמור את מצוותיו. כדי שמלך ישראל לא ילך בדרכי הגויים עליו לדבוק בנביא המורה לו את דבר ה'.

השורש שמ"ע חוזר לאורך כל הפרק שמונה פעמים, כדי להדגיש את חשיבות הדבר.

2. חוסר יכולת השליטה של שאול בעם. במקום ששאול ינהיג את העם, העם מנהיג את שאול.⁵⁸

ניתן להוסיף שיייתכן ששאול נהג בתמימות וחשב באמת שהוא הקים את דבר ה'. אך טעותו הייתה שגם כאשר הנביא מוכיח אותו, שאול מסרב להכיר בטעותו ומנסה לתרץ את מעשיו.

על כל פנים, חטא זה של שאול היה החטא החמור שבגללו נקרעה מלכותו ממנו ונתנה לרעהו הטוב ממנו. ראוי לציין שכבר בפרק י"ג פסוקים י"ג - י"ד הודיע שמואל שמלכות שאול לא תקום. אם כן מדוע רק עתה שאול נסער מההודעה שמלכותו לא תתקיים? הרד"ק תירץ בשני אופנים:

1. החטא הראשון נמחל בזכות תשובה ומעשים טובים ורק כיוון שחזר על חטאו, נקרעה מלכותו ממנו באופן שאינו ניתן לחזרה.

2. בחטא הראשון נאמר ש'ממלכתך לא תקום' כלומר שלא תתקיים לו ולבניו אחריו, אבל אפשר ששאול יאריך ימים במלכותו, אך לאחר החטא השני הוא לא יאריך ימים על ממלכתו.

המסרים העולים מן היחידה

1. **הכרת החטא** - שאול מנסה להתחמק מהכרה בחטאו ומתרץ את טעותו באופנים שונים.

2. **מנהיגות** - המנהיגות חייבת להוביל את העם, ולא ללכת אחריו.

58 בספר 'מה בין שאול לדוד' (עמ' 240) נכתב שחטאו של שאול נגרם מחוסר האמונה בעצמו שהוא זה שיכול לסיים את כל המלחמה בעמלק.

הצעות להמחשה ולהרחבה

1. לפתוח דיון על חזרה בתשובה. מה מקשה עלינו להכיר במעשים לא טובים שעשינו? כיצד ביכולתנו להתגבר על קשיים אלו? האם אחד מהתלמידים יכול לשתף אותנו במקרה שהוא הכיר בחטאו ותיקן את דרכיו?
2. לספר על מנהיג (מהארץ או מהעולם) שאף על פי שעמדו בפניו בעיות כבדות משקל הוא הצליח להוביל את העם, כגון בשעת מלחמה, רעידות אדמה וכד'.

יחידה 31: הודאת שאול וסופו של אגג (כ"ה - ל"ה)

ספר שמואל א' | פרק ט"ו 52

אצל שמואל נאמר: "זשסף שמואל את אגג לפני ה' בבלגל".
מה נלמד מכך? (היעזרו בדברי שמואל: "החפץ לה' בעלות ונחיים כשמעו בקול ה'")

15. מדוע לא הוסיף שמואל לראות את שאול?
שאלת הפנמה: מפרקנו למדנו שישנם מקרים שבהם למנהיג אסור לשמוע לקול הציבור אותו הוא מנהיג. על המנהיג ללכת על פי האמת המורה את דרכו בהנהגת הציבור. חננאל נבחר לראשות מועצת התלמידים. נסו להביע לו (לפי מה שלמדנו בפרקנו) מתי לשמוע בקול הציבור ומתי לא להקשיב לו.

ספר שמואל א' | פרק ט"ו 51

יחידה 31 - הודאת שאול וסופו של אגג (כ"ה-ל"ה)

9. מה אפשר ללמוד מכך ששאל עדיין מאשים את העם?
10. שאל החזיק בכנף מעילו של שמואל - "זיקרנו" על כך אמר שמואל:
שאלת אתגר: במה שונה הגזרה אותה אמר שמואל לשאל בפרקנו מהגזרה עליה למדנו בפרק י"ג? עיינו בדברי הרד"ק המביאים לפניכם וכתבו אחת משתי תשובותי.

מפתח: (פסוק ל"ב) - שני פירושים:
1. קסוד (משרש עידן, עידן) ככללים.
2. חממת ושמה.
זשסף (פסוק ל"ג) חתך, וכתרעם: "זשסף" = שיטע, ביקע.

שאלת אתגר: "אפשר שהחטא הוא היה נחלל לו ע"י השגחה משמים טובים, וכיון ששנה בחטא אמר לו היום נקרה המלכה ממך... בחטא הראשון אמר לו ממלכתך לא תקום... אבל אפשר כי הוא איך ימים... ועתה אמר לו כי גם הוא לא יאריך בממלכתך." רד"ק

11. הסבירו את המילים "וגם נצח ישראל לא ישקר ולא ינחם..." (עיינו במצודת דוד)

מפתח: נחלקו רב וכו' בפרוש הכתוב "זחוק מעילו זקרה". אחד אמר מעילו של שאול נקרע ואחד אמר מעילו של שמואל. ואמרו חז"ל: "דרך הצדיקים להיות קרועים בשעה שאין נטיעתן משבת". רח רבה ו' י"ב

12. (פסוקים ל-ל"א) כתבו את המילים המוכיחות כי שאל הודה בחטאו וכי תשובתו התקבלה (באופן חלקי).

13. בדרכו אל המוות אמר אגג: באמת ידעתי שקרבה עלי מרירות המוות. כתבו את דבריו בלשון הכתוב: "...".

14. על שאל נאמר מספר פעמים שהוא רצה "לזכות לה", וכן "זאשתחוה לה".

הקדמה

הכרת החטא - השלב הראשוני של מהלך החזרה בתשובה הוא הכרת החטא. לולא שלב זה שאדם מכיר ומודה בטעות שלו, אין הוא יכול להגיע לשלבים המתקדמים יותר: עזיבת החטא, חרטה על החטא ווידוי על החטא.

עיסוק בתכנים המרכזיים

נקודות לדיון

א. מה לדעתכם, מסמלת קריעת כנף המעילו?

ב. מה גרם לשמואל בסופו של דבר להסכים לבוא עם שאול ולהשתחוות לה? לעיני כל ישראל?

אפשרויות למענה ולדיון

רק לאחר תוכחה מרובה, שאול מבין שכל טענותיו לא יועילו, ומודה שעבר על דברי ה'. אך מאחר שהודאה זו הגיעה מאוחר מדי אי אפשר להחזיר את הגלגל אחורנית, "נצח ישראל לא ישקר ולא ינחם כי לא אדם הוא להנחם" (פסוק כ"ט). מלכות שאול תילקח ממנו ותועבר לאדם אחר טוב ממנו.

כאשר שמואל עומד ללכת לדרכו שאול אווז בכנף מעילו והיא נקרעת. חז"ל⁵⁹ נחלקו בשאלה של מי היה

המעיל שנקרע, האם המעיל היה של שאול או של שמואל. מסתבר שהמעיל היה של שמואל וזה מראה עד כמה היה שמואל שרוי בצער עקב כשלון שאול. התיאור הציורי הזה מבטא בעוצמה את קריעת המלכות מידי שאול והעברתו לאדם אחר.

יחד עם זאת, שמואל בסופו של דבר מסכים ללכת עם שאול ולהשתחוות לה' מול כל עם ישראל. בתחילה סירב שמואל ללכת שאול, ומדוע הסכים עכשיו? מסתבר ששמואל לא רצה לפרסם את קריעת המלכות משאול ולכן כדי שהדבר לא יתפרסם, הלך עמו שמואל.⁶⁰

שמואל מסיים את המלחמה ששאול לא סיים, והורג את אגג. הפרשנים נחלקו מה הייתה תגובת אגג כשראה את שאול. מחלוקתם נסובה סביב פירוש המילה 'מעדנות', נביא שני פירושים:

1. אגג הלך בתענוג ובגאווה אף שהיה בדרך למיתתו.
2. היה קשור בשלשלאות ברזל, כפי שכתוב באיוב (ל"ח, ל"א) 'התקשר מעדנות כימה'.

המסרים העולים מן היחידה

1. **'כי לא אדם הוא להנחם'** - דרכי ה' גבהו מדרכי בני אדם. בני אדם מושפעים מסיבות חיצוניות, אך אין זו דרכו של הקב"ה.
2. **הודאה באמת** - לאחר זמן רב שאול מודה בחטאו, אך הודאה זו באה מאוחר מדי.

הצעות להמחשה ולהרחבה

ניתן לספר סיפור על אדם שתקופה ארוכה לא רצה להודות בטעותו, אך בסופו של דבר הודה בטעותו (אפשר לקחת מתוך סיפורי חז"ל, ספרים כללים, גזרי עיתונים וכד').